

Det andra barnet

– Framställningar av ammans barn under 1800-talets senare hälft

MALIN STERNESJÖ

STOCKHOLMS UNIVERSITET

Nyckelord: 1800-tal, ammor, barn, medicinhistoria, framställning

Under 1800-talet var tjänstgöring som amma ett sätt för fattiga och ofta ensamstående kvinnor att försörja sig under tiden efter förlossningen. I rådgivningslitteratur från perioden rekommenderades att ammans barn – definierat som ett barn vars förälder ammade ett annat barn på kommersiell basis – var jämgammalt med ammebarnet som amman anställdes för att amma.¹ I dagstidningsannonser skrev ammorna ut 'äldern' på sin mjölk, exempelvis: "En frisk amma, med 1 månad gammal mjölk, önskar plats."² Annonserna är talande. Ammornas barn är många gånger endast närvarande genom sin uppenbara frånvaro. Tidigare forskning har tecknat en överblick över bruket av ammor i Sverige, attityder gentemot amning och ammor och Ammebesiktningskontoret som undersökte och förmedlade ammor. Ammans barn befinner sig däremot i periferin – trots att deras liv i högsta grad påverkades av praktiken att anställa ammor.³ Genom Ammebesiktningskontorets verksamhetsbeskrivning, rådgivningsböcker samt dagstidningsartiklar kommer följande essä att söka efter ammans barn – det andra barnet.⁴

Ammepraktiken i Sverige

Under 1700-talet försökte den svenska staten, med syftet att öka befolkningsantalet, stävja barnadödligheten. Med detta följde ett växande intresse för barnavård.⁵ Majoriteten av svenska rådgivningsböcker från 1600-talet och framåt rekommenderade ivrigt modern att amma sitt eget barn. Samtidigt mildrades inställningen till användningen av ammor mot slutet av 1700-talet. Detta hade mindre att göra med en blidare inställning till ammorna, och mer att göra med förändrade uppfattningar om fördelen med olika modersmjölksersättningar. Amman betraktades fortfarande med stor skepsis, men i senare rådgivningsböcker beskrevs hennes mjölk i

¹ Susanna Hedenborg, "To breastfeed another woman's child: wet-nursing in Stockholm, 1777–1937", *Continuity and Change* 16 (United Kingdom 2001) s. 408-409; Susanna Hedenborg, *Reproduktionens resurser: Spädbarnsvård i Stockholm 1750-1850* (Lund 2004) s. 195, 199.

² Se *Stockholms Dagblad*, nr. 152, 6/6 1889, under rubriken "Tjänstsökande".

³ Se framför allt Hedenborg (2004), Hedenborg (2001), Kajsa Ohrlander, *När barnet fick en kropp: Om statsmakternas försök att ändra folkliga traditioner inom barnavården från 1700-talets mitt till 1900-talets början* (Stockholm 1987) och Viking Mattson, "Ammor och barnafödande i Malmö 1750-1850", *Scandia*, 46:2 (1980) s. 173–198.

⁴ Pediatrisk litteratur är hämtad från Ohrlanders kartläggning av material från de medicinska myndigheterna. Dagstidningsartiklar har sökts genom Kungliga Bibliotekets digitala dagstidningsarkiv.

⁵ Ohrlander, (1987) s. 23–25, 92–94.

högre utsträckning som fördelaktig jämfört med ersättningar som exempelvis komjolk.⁶ Parallellt med att ammans mjölk började betraktas som bättre än andra alternativ institutionaliserades anställningen av ammor i Europa genom upprättandet av så kallade ammebyråer. I Stockholm grundades en sådan år 1757, som från 1777 kom att kallas Ammebesiktningskontoret, hädanefter kallat Ammekontoret. Kontorets syfte var att fysisk undersöka, utvärdera och förmedla ammor. Ammekontoret upphörde mot slutet av 1880-talet då besiktningen av ammor övertogs av Allmänna Barnhuset, där den fortsatte en bit in på 1930-talet.⁷

Essäns syfte är att undersöka vilka framställningar av ammans barn som går att finna i svensk kontext under Ammekontorets sista tid. Tidsavgränsningen motiveras av flera skäl. Kontoret hade flest besiktningar per år mellan 1850 och 1880-talet.⁸ 1851 trycktes ett för denna studie relevant material – föreståndare Hjorts verksamhetsbeskrivning. Under andra halvan av 1800-talet ökade förekomsten av dagstidningar, vilket tillsammans med Hjorts verksamhetsbeskrivning och rådgivningslitteratur utgör undersökningens källmaterial.⁹

Begreppet *framställning* används i essän för att fånga hur ammans barn och dess situation beskrivs, vilken roll barnet spelar i en text, samt i vilka scener och situationer barnet förekommer. Undersökningen visar fyra återkommande framställningar; ammans barn som smittbärare, som ömkansvärd, som kvalitetsindikator och förväxlingsrisk.

Ammans barn som smittbärare

När föreståndare Hjort publicerade sin verksamhetsbeskrivning år 1851 hade Ammekontoret funnits i nästan ett sekel. Kvinnorna som inspekterades där tog antingen tjänst hos familjer eller på barnhemmet Allmänna Barnhuset.¹⁰ Amman fick sannolikt inte ta med sitt barn till privata anställningar. Till Barnhuset kunde ammorna däremot efter 1813 ta med sig sina barn mot avdrag på lönen. Efter ett års arbete kunde de, om de önskade, lämna kvar sitt barn på Barnhuset.¹¹

I sin verksamhetsbeskrivning bemöter Hjort anklagelser mot Ammekontoret och Barnhuset för att genom användandet av ammor och bristfälliga inspektioner sprida könssjukdomar. Sjuka ammor påstods smitta både barnhusbarnen och sina egna barn, vilka i sin tur, när dessa skickades bort till fosterföräldrar, ansågs sprida sjukdomen vidare.¹² Hjort betonar i stället den vinst som Ammekontoret inneburit för samhället. Han argumenterar för att det är just Ammekontoret som är bäst lämpat för att minska ”den så ofta öfverklagade stora dödligheten inom hufvudstaden bland den klass späda barn, till hvilken de kvinnors barn höra, som taga

⁶ Ohrlander (1987) s. 33, 35–36; Hedenborg (2001) s. 401.

⁷ Hedenborg (2001) s. 401–402.

⁸ Hedenborg (2004) s. 190.

⁹ Nationalencyklopedin, ”dagstidning” under rubriken ”Den moderna dagspressen”, u. å. <<http://www.ne.se.ezp.sub.su.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/dagstidning>> (31/5 2024).

¹⁰ Hädanefter kallat Barnhuset.

¹¹ Hedenborg (2004) s.197–198.

¹² Hedenborg (2001) s. 403.

amamtjänst, och förekommandet af smittosamma sjukdomars spridande genom dylika barn.”¹³ Här framställs ammans barn som smittbärare, samtidigt som Ammekontoret framställs som den lämpligaste inrättningen att komma till bukt med problemet.

Enligt Hjort har uppfattningen om ammornas barn som smittspridare funnits sedan mitten av 1700-talet.¹⁴ Han beskriver upprepade klagomål på att fosterbarnen generellt, och specifikt ammornas barn, skulle ha smittat sina fosterföräldrar med könssjukdomar. Hjort påpekar att det i själva verket antagligen är vanligare att det är fosterföräldrarna som smittar fosterbarnen, men att detta sällan uppmärksammas.¹⁵ Här ifrågasätter Hjort den vanliga framställningen, som han själv vid ett flertal tillfällen använder sig av: ammans barn som smittbärare av könssjukdomar. Hjort poängterar svårigheterna med att spåra smittans ursprung. Han beskriver att de inrättningar som utlämnar fosterbarn sedan början av 1800-talet har som rutin att skicka med friskhetsintyg. Smittspårningen försvåras enligt Hjort av att fosterfamiljerna ofta tar emot flera barn samtidigt, och att de barn som förmedlas på privat väg sällan undersöks av läkare innan de skickas iväg.¹⁶

Hjort påpekar samtidigt att möjligheten att placera ammornas barn i bra och billiga fosterhem på landet försvåras genom ”den fruktan, såväl enskilda personer som auctoriteter hysa för venerisk sjukdoms spridande genom desse barn”.¹⁷ Av denna anledning anser Hjort det viktigt att adressera frågan, och att ”så mycket som möjligt [...] förekomma detta onda, eller åtminstone dess vidare spridande”.¹⁸

Hjort själv påpekar att det inte är säkert att det är ammans barn som smittar sina fosterföräldrar – förhållandet kan lika gärna vara det motsatta. Trots det är framställningen av ammans barn som smittbärare central i Hjorts text genom diskussionen om smittspridningens lösning.

Majoriteten av kvinnorna som tjänstgjorde som ammor i Sverige var vanligtvis både fattiga och ogifta. I Ammekontorets besiktningsprotokoll från slutet av 1700-talet benämns en tredjedel av kvinnorna med termen ”kvinnspersoner”, vilket enligt tidigare forskning var ett nedsättande ord för kvinnor under perioden.¹⁹ I en av böckerna från de medicinska myndigheterna, Hjalmar Abelins *Om vården af barn under de första lefnadsåren*, antas en gift amma – i de få fall där en sådan går att finna – per automatik överlägsen ”såväl i afseende på sundhet som på sedlighet och moraliska egenskaper”.²⁰ Antalet ogifta kvinnor som sökte till kontoret ökade över tid.²¹ Detta innebar antagligen inte någon statushöjning för gruppen. Det är möjligt att delar av den misstänksamhet som hystes mot ammorna fördes över på deras barn, vilket gjorde dem till tacksamma syndabockar för sjukdomar som både var svåra att kontrollera och att bota.

¹³ Gustaf Hjort, ”Om Ammebesiktnings-Contoret i Stockholm”, *Svenska Läkarsällskapets Handlingar*, vol. VII (1851) s. 97.

¹⁴ Hjort (1851) s. 101.

¹⁵ Hjort (1851) s. 131.

¹⁶ Hjort (1851) s. 132.

¹⁷ Hjort (1851) s. 133–134.

¹⁸ Hjort (1851) s. 133–134.

¹⁹ Hedenborg (2004) s. 194.

²⁰ Hjalmar Abelin, *Om vården af barn under de första lefnadsåren* (Stockholm 1874) s. 35.

²¹ Hedenborg (2004) s. 194–197.

En central aspekt för framställningen av ammans barn som smittorisk var att de tillhörde en grupp som gick att kontrollera. Amman var enligt lag tvungen att genomgå läkarundersökning för att få tjänstgöra.²² Detta gjorde det möjligt att systematiskt inspektera och bokföra henne och hennes barns hälsotillstånd. Jag vill föreslå att ammorna och ammornas barn utpekades som smittspridare i högre grad just därför att de kunde identifieras som en smittogrupp, då de undersöktes i större utsträckning. Förebyggande åtgärder kunde följaktligen införas, och utkrävas, på ett annat sätt än för samhällsgrupper vars hälsotillstånd inte systematiskt inspekterades och protokollfördes.

Ammans barn som ömkansvärd

Hjort beskriver hur vården av barnen till de ammor som tagit privat anställning vid flera tillfällen fångat olika myndigheters uppmärksamhet på grund av gruppens höga dödlighet. Han citerar medicinalrådet Pontin som beskriver hur ammorna lämnar bort sitt barn till kvinnor som livnär sig på att ta emot fosterbarn, ofta flera stycken samtidigt. Barnen vanvårdas trots att kvinnorna, vilka benämns som ”kvinnspersoner”, får vad Pontin anser vara mer än tillräckligt i arvode.²³ Han föreslår att de borde ställas under uppsikt, att en alternativ inrättning för ammornas barn bör upprättas samt att ett bidrag bör tillfalla amman första året efter tjänstgöring för att säkerställa hennes barns vård.²⁴ Hjort lämnar Pontins citat okommenterat. I sammanhanget framstår det som att Hjort, likt Pontin, anser att kvinnorna som tar emot ammornas barn är moraliskt förkastliga. Samtidigt påkallas statens ansvar i relation till ammornas barn.

Hjort citerar även läkarorganisationen Collegium Medicum tidigare assessor Sven Hedin för att ytterligare måla bilden av ammans barns olyckliga öde.²⁵ Hedin beskriver hur ammornas barn ligger avmagrade i ”usla kojor” och slitna kläder, huden fränt av smuts och barnets röst hest av skrikande.²⁶ Citatet tilldelas ett eget stycke i Hjorts verksamhetsbeskrivning och lämnas återigen okommenterat. Syftet verkar vara att väcka medlidande och omsorg, och att betona behovet av åtgärder genom att framställa ammans barn som ömkansvärt.

Hjort återkommer ännu en gång till ammans barns ömkansvärda öde, denna gång grundad i sin egen erfarenhet som föreståndare för Ammekontoret. Hjort påpekar att inga initiativ för att minska den oproportionerligt höga mortaliteten hos den fattiga befolkningens spädbarn har tagits på över ett sekel, när fattigläkare infördes. Han beskriver att över hälften av ammornas barn avlider under sitt första år och betonar vikten av åtgärder för att minska dödligheten.²⁷ Han framstår som genuint upprörd över förhållandena.

²² Hedenborg (2001) s. 403.

²³ Hjort (1851) s. 121-122; För termen ”kvinnspersoner”, se Hedenborg (2004) s. 194.

²⁴ Hjort (1851) s. 123.

²⁵ Det fanns en nära, om än indirekt, koppling mellan Ammekontoret och Collegium Medicum. Det var nämligen Abraham Bäck – läkare, ledamot och senare ordförande för Collegium Medicum – som 1756 föreslog att Ammekontoret skulle upprättas. Hedenborg (2004), s. 45, 186; Hedenborg (2001), s. 402.

²⁶ Hjort (1851) s. 126.

²⁷ Hjort (1851) s. 129–130.

Notera att det är specifikt den oproportionerligt höga mortaliteten Hjort förkastar. Han vänder sig inte explicit mot akten att separera spädbarn från förälder, vilket är konsekvensen – åtminstone för ammorna som anställs privat – av den praktik som understöds av Ammekontorets verksamhet. Detta trots att amningens betydelse för spädbarnets hälsa betonas starkt under perioden och att amningen av det egna barnet stundvis formuleras som en helig eller naturlig plikt.²⁸ Det är mortaliteten, inte separationen, som är i fokus för Hjorts problemformulering. Mortaliteten anses kunna åtgärdas inom ramarna för Ammekontorets verksamhet.

Hjort föreslår att även ammorna som anställs privat ska ha rätt att lämna sina barn på Barnhuset. Kostnaden för vården ska betalas av ammans arbetsgivare genom avdrag på hennes lön. Amman ska efter tjänstgöringen kunna ha sitt barn på Barnhuset fram tills det är 15 år gammalt, mot betalning ur egen ficka. Skulle barnet dö under tiden som amman tjänstgör föreslår Hjort att hon endast ska betala vad barnet kostat barnhuset fram till sin död.²⁹ Uttalandet vittnar om den växling mellan omsorg och logistisk saklighet som präglar Hjorts framställning.

I ett helt annat material, en dagstidningsföljetong med titeln ”Amman eller barnmordet. (Sann berättelse)”, finns ytterligare en framställning av ammans barn som ömkansvärd. Följetongen börjar med en läkare vid förlossningshuset som påstår att ”hela den nuvarande världen stödjer sig på ett ordnat människomördande”³⁰. Han beskriver hur de flesta av de kvinnor som kommer in till förlossningshuset blir ammor hos rikare familjer medan deras barn placeras hos någon oansvarig fostermor. Enligt läkaren dör över hälften av ammornas barn under de första fyra veckorna.³¹ Redan här efterfrågas läsarens medlidande. Slussandet av fattiga barn till olämpliga fosterhem, en konsekvens av användningen av ammor, beskrivs som ett systematiskt mord.

Läkaren säger sig ha en sann berättelse som beskriver denna fruktansvärda verklighet. Han försökte en gång hjälpa en ung, fattig kvinna genom att ge henne ammetjänst hos en rik handlarfamilj. När amman sökte upp sitt eget barn i dess fosterhem fann hon det döende. Utom sig av förtvivlan återvände hon till handlarfamiljen och skadade ammebarnet så illa att även det omkom.³²

Läkaren beskriver att han känner skuld för ”det dubbla barnmordet” och läkaren ställer sig starkt kritisk till att använda ammor. På frågan om man helt borde avskaffa praktiken svarar läkaren däremot följande:

Dertill vågar jag ej swara ett owillkorligt ja [...] men så mycket vågar jag säga, att det är en onaturlig moder, som utan högsta nödwändighet kan likgiltigt undandraga sig sjelf att uppamma sitt barn och öfwerlemna det åt en främmande; hon förtjenar folkets förakt, om hon också är klädd i silke från topp till tå.³³

²⁸ Hedenborg (2004) s. 62, 64.

²⁹ Hjort (1851) s. 137.

³⁰ ”Amman eller barnmordet. (Sann berättelse.)”, *Göteborgsbladet (GB)*, nr. 2, 10/1 1852.

³¹ ”Amman eller barnmordet.” *(GB)*, nr 2, s. 2.

³² ”Amman eller barnmordet. (Sann berättelse.)”, *Göteborgsbladet (GB)*, nr. 5, 31/1 1852, s. 2–3.

³³ ”Amman eller barnmordet.” *(GB)*, nr 5, s. 3.

Läkaren skuldbelägger alltså de som trots att de själva kan amma anställer ammor och kräver av amman att hon ska glömma sitt eget barn. Ansvaret läggs på mödrarna trots att majoriteten av ammornas arbetsgivare var män, eftersom gifta kvinnor inte kunde ingå juridiska kontrakt.³⁴ Att just rika kvinnor bär särskilt stor skuld kan vara en hänvisning till de medelklassfamiljer som anställde ammor på grund av att kvinnans arbetskraft i familjeföretaget inte kunde undvaras.³⁵

Om någon verkligen behöver använda sig av en amma anser läkaren att man helst även bör ta in hennes barn.³⁶ Läkaren tar inte fullständigt avstånd från användningen av ammor, men vill lyfta konsekvenserna av att inte visa något som helst omsorg för ammans barn.

I artikeln ”Om vården af späda barn” beklagar sig signaturen A. B. över den stora spädbarnsdödligheten och mänsklighetens okunskap kring spädbarnets omvårdnad.³⁷ Författaren påstår att moderns mjölk är den enda naturliga födan för ett spädbarn – den kan inte ersättas av en ammas. Efter en utläggning om att endast den som verkligen inte kan amma, exempelvis på grund av hysteri, bör använda sig av ammor och efter påpekandet av risken med att ammans osedlighet kanske överförs på barnet via mjölken, nämns ammans barn kort.³⁸ Författaren skriver:

Tänka wäl de mödrar, som, utan att dertill wara nödtwungna, anställa ammor för sina barn, tänka de wäl, säger jag, på hwilken lott, som wäntar ammans barn! [...] Det moraliska answaret för sådana barns undergång träffar ej ensamt amman – modern.³⁹

Återigen framställs ammans barn som ömkansvärt, trots att barnets öde endast utgör en liten del av artikeln. Inte heller denna författare fördömer helt användningen av ammor. Författaren förkastar inte praktiken att anställa en amma huvudsakligen på grund av att det försätter ammans barn i fara, utan för att den mor som anställer en amma åt sitt barn förnekar sitt eget barn dess rättighet – modersmjölken, och undviker modersplikten – amningen. Ammans barns öde är snarare ett tillägg för att förstärka argumentationen, än artikelns utgångspunkt.

Ammans barn som kvalitetsindikator

I flera källor framhålls att bröstmjölk förändras över tid och att det därför är viktigt att ammans barn är i ungefär samma ålder som ammebarnet.⁴⁰ Även Hjort betonar värdet av kunskap om ammornas barn. Barnets

³⁴ Hedenborg (2001) s. 412.

³⁵ Hedenborg (2004) s. 198.

³⁶ ”Amman eller barnmordet.” (GB), nr. 5, s. 3.

³⁷ A.B., ”Om vården af späda barn.”, *Barometern*, nr. 160, 19/10 1885, s. 3.

³⁸ A.B., ”Om vården af späda barn”, *Barometern*, nr. 160, s. 3.

³⁹ A.B., ”Om vården af späda barn”, *Barometern*, nr. 160, s. 3, tredje spalten.

⁴⁰ Se Alfred Hilarion Wistrand, *Helsovårdslära med särskild hänsyn till nyfödda och späda barn* (Stockholm 1871) s. 59; A.B., ”Om vården af späda barn.”, *Barometern*, nr. 162, 22/10 1885, del 2, s. 3.

hälsa är enligt honom en bra indikator på både ammans hälsa och skicklighet.⁴¹ Han framhåller att ”det i synnerhet är genom framträdandet hos barnet af dylika symtomer [...] som de syphilitiska och flera med den mer eller mindre närbeslägtade sjukdomar hos modren gifva sig tillkänna”.⁴² Här framställs ammans barn som en kommersiell kvalitetsindikator för ammans framtida arbetsgivare.

En liknande framställning möter vi hos Pehr Gustaf Cederschiöld, i hans bok *Handbok för barnmorskor* från 1868. I en beskrivning av hur en god amma bör vara, flimrar ammans barn förbi. Ammans barns hälsa nämns här tillsammans med andra kännetecken för en bra amma. Hon bör ha ett mild lynne, vara from och ren, ha ett fylligt hull, bra andedräkt, friskt tandkött ”samt hennes eget barn [bör vara] lifligt och frodigt.”⁴³ Ammans barns hälsa är här av intresse på grund av att det kännetecknar kvalitét vad gäller ammans omsorg och mjölk.

I Abelins bok *Om vården af barn under de första lefnadsåren* från år 1874 omnämns ammans egna barn endast vid ett tillfälle, i det stycke som diskuterar huruvida en gift eller en ogift amma är att föredra. Även om Abelin anser att den gifta kvinnan är moraliskt överlägsen resonerar han att en gift kvinna från ett gott hem hela tiden kommer vilja besöka sin familj och vara distraherad av tankar på sitt eget barn. Den uppmärksamhet som fullständigt borde ägnas åt ammebarnet, kommer att delas med ammans eget barn. Å andra sidan, argumenterar Abelin, kan en gift amma från ett olyckligt hem vara lika förödande. Då finns risken att den alkoholiserade man som hon kanske försöker att slippa genom att ta ammetjänst stör friden för den anställande familjen.⁴⁴ Ammans barn faller i samma kategori som den försupne äkta mannen. Indirekt framträder den ideala amman som någon utan varken barn eller man, men med den gifta kvinnans moraliska överlägsenhet.

Ammans barn som förväxlingsrisk

Den kanske mest oväntade framställningen möter vi först i en dagstidningsföljetong som kretsar kring intrigerna om vem som ska ärva ett grevskap. En grevinna, som är änka, föder en son. Sonen dör dock strax efter födseln och den man som står näst i arvsföljden ärver istället titeln. Det uppenbaras dock strax för läsaren att denna man konspirerat för att göra sig av med grevinnans son.⁴⁵ Läsaren leds att tro att grevbarnet mördats, men mot slutet av följetongen avslöjas att så inte är fallet. Barnet till den amma som anställts åt grevbarnet har nämligen dött, och detta ammans döda barn har bytts ut mot den nyfödda greven. Greven skickas bort, förklädd som ammans barn. Ammans barn begravs, förklädd som greven.⁴⁶

En liknande framställning återfinns i följetongen ”Hvem segrar?”. Berättelsen handlar återigen om intrigerna kring en grevetitel. Under en åsknatt bryter en eld ut. Grevbarnet antas ha omkommit.⁴⁷ Branden

⁴¹ Hjort (1851) s. 137.

⁴² Hjort (1851) s. 134.

⁴³ Pehr Gustaf Cederschiöld, *Handbok för barnmorskor* (Stockholm 1868), s. 302.

⁴⁴ Abelin (1874) s. 35–36.

⁴⁵ ”Allt för en grefvekrona!”, *Norrköpings Tidningar*, nr. 118, 3/10 1868, s. 2.

⁴⁶ ”Allt för en grefvekrona!”, *Norrköpings Tidningar*, nr. 127, 24/10 1868, s. 2-3.

⁴⁷ Pernett, ”Hvem segrar?”, *Dagens nyheter*, nr. 6306, 18/9 1885, s. 1–2.

visar sig dock varit anlagd av en grupp som konspirerar för att stjäla grevetiteln. Amman har lyckats fly med grevbarnet, förklätt som hennes eget barn.⁴⁸ De håller sig gömda hos den fosterfamilj som tagit hand om ammans barn, vilket framställs som friskt och sunt, långt ifrån den bild som målas upp i ”Amman eller barnmordet”.⁴⁹

Ammans barn ägnas minimal uppmärksamhet som individ men fyller återigen en central narrativ funktion genom att bytas ut mot ett barn av högre klass.⁵⁰ Avslöjandet att grevbarnet lever, förklädd som ammans barn, utgör den dramaturgiska vändning som upplöser berättelsens konflikt.

I den korta berättelsen ”Syskonkärlek” ligger en man döende med sin familj samlad omkring sig. Han bekänner att han bär på en hemlighet. Ett av syskonen är i själva verket ammans barn, vilket han uppfostrat som sitt eget efter att det barn amman anställdes åt dött. Han frågar barnen om de vill veta vem som är ammans barn så att arvet ska kunna fördelas rättvist. De svarar enstämmigt ”Nej, nej [...] vi vilja allesammans vara syskon!”⁵¹

Då de som anställde ammorna vanligtvis tillhörde högre samhällsskikt än ammorna finns det sannolikt en relativt stor klasskillnad mellan ammans biologiska barn och resten av syskonskaran i berättelsen. Spänningen grundar sig i just denna klasskillnad. Till skillnad från de andra berättelserna upplöses inte dramat genom att förväxlingen upptäcks, utan av att syskonen av kärlek till varandra ber att hemligheten bevaras.

Avslutning

Stundvis diskuterades ammans barn nästan som en biprodukt till den resurs som var amman, i form av en oönskad smittorisk eller som en användbar kvalitetsindikator. Framställningen av ammans barn som smittbärare och spridare av könssjukdomar förekommer framförallt i föreståndare Hjorts verksamhetsbeskrivning av Ammekontoret. Detta trots att Hjort själv uttrycker tveksamhet till om ammans barn verkligen innebär en smittspridningsfaktor.

Ammans barn som kvalitetsindikator förekommer främst i den medicinska litteraturen. Denna framställning betonar vikten av att ammans barns hälsa undersöks. Syftet med undersökningen är inte att förbättra ammans barns hälsa eller vårdnad. Undersökningen fungerar som en garanti eller säkerhet för det barn amman anställs åt. Ammans barn är i denna framställning en kvalitetsindikator för en potentiell arbetsgivare, ett tecken på ammans kommersiella gångbarhet.

I dagstidningsföljetonger fyllde ammans barn en dramaturgisk funktion genom den spänning som skapades när det förväxlades med ett barn av högre klasstillhörighet. Just klasskillnaden mellan de två barnen är enligt min mening en viktig komponent i framställningens spänning. Även ammans närhet och tillgång till ett barn som inte är hennes biologiska är viktig för framställningens narrativa användbarhet.

⁴⁸ Pernett, ”Hvem segrar?”, *Dagens nybeter*, nr. 6311 (A), 28/9 1885, s. 1–2.

⁴⁹ Pernett, ”Hvem segrar?”, *Dagens nybeter*, nr. 6310 (A), 26/9 1885, s. 2–3.

⁵⁰ Pernett, ”Hvem segrar?”, *Dagens nybeter*, nr. 6332, 22/10 1885, s. 2.

⁵¹ ”Syskonkärlek”; *Jönköpingsposten*, nr. 4, 11/1 1873, s. 3.

I flera fall uttrycktes även omsorg för ammans barn. Hos Hjort, i novellen ”Amman eller barnamordet” och i artikeln ”Om vården af späda barn” framträder en framställning av ammans barn som ömkansvärd. Här betonas dess olyckliga lott i livet i syfte att peka på vikten av att införa olika åtgärder som gör barnets liv bättre. Men inte ens i de texter som med hänsyn till ammans barn var mest kritiska mot användningen av ammor, argumenteras det för ett totalt avskaffande av praktiken.

Att inställningar till barn ändrades och en ökad omsorg om spädbarnets vård växte fram under 1700-talet och 1800-talet innebar inte att denna omsorg spred sig jämnt över befolkningen. Detta återspeglas i det undersökta källmaterialet. Där dominerar, bortsett från framställningen av ammans barn som ömkansvärd, framställningar där ammans barn spelar sekundära roller - som smittspridare, kvalitetsindikator eller förväxlingsrisk. Dessa framställningar varvas med tystnad, en tystnad som i sig är talande.

Referenser

Litteratur

Hedenborg, Susanna, *Reproduktionens resurser: Spädbarnsvård i Stockholm 1750-1850* (Lund 2004).

Hedenborg, Susanna, "To breastfeed another woman's child: wet-nursing in Stockholm, 1777-1937", *Continuity and Change* 16 (United Kingdom 2001), s. 399-422.

Mattsson, Viking, "Ammor och barnafödande i Malmö 1750–1850", *Scandia*, vol. 36 (1980).

Nationalencyklopedin, "dagstidning", under rubriken "Den moderna dagspressen", u. å. <<http://www.ne.se.ezp.sub.su.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/dagstidning>> (8/12 2020).

Ohrlander, Kajsa, *När barnet fick en kropp: Om statsmakternas försök att ändra folkliga traditioner inom barnvården från 1700-talets mitt till 1900-talets början* (Stockholm 1987).

Källor

Dagstidningar från Kungliga Bibliotekets digitala arkiv

"Allt för en grefvekrona!", *Norrköpings Tidningar*, nr. 118, 3/10 1868.

"Allt för en grefvekrona!", *Norrköpings Tidningar*, nr. 127, 24/10 1868.

"Amman eller barnmordet. (Sann berättelse.)", *Göteborgsbladet*, nr. 2, 10/1 1852.

"Amman eller barnmordet. (Sann berättelse.)", *Göteborgsbladet*, nr. 5, 31/1 1852.

"Syskonkärlek", *Jönköpingsposten*, 11/1 1873.

A.B., "Om vården af späda barn.", *Barometern*, nr. 160, 19/10 1885.

A.B., "Om vården af späda barn.", *Barometern*, nr. 162, 22/10 1885.

Pernett, Fr., "Hvem segrar?", *Dagens Nyheter*, nr. 6306, 18/9 1885.

Pernett, Fr., "Hvem segrar?", *Dagens Nyheter*, nr. 6310 (A), 26/9 1885.

Pernett, Fr., "Hvem segrar?", *Dagens Nyheter*, nr. 6311 (A), 28/9 1885.

Pernett, Fr., "Hvem segrar?", *Dagens Nyheter*, nr. 6332, 22/10 1885.

Övriga tryckta källor

Abelin, Hjalmar, *Om vården af barn under de första lefnadsåren* (Stockholm: Central-tryckeriet, 1874).

Cederschiöld, Pehr Gustaf, *Handbok för barnmorskor*, sjunde uppl. (Stockholm: Adolf Bonnier, 1868)

Hjort, Gustaf, ”Om Ammebesignings-Contoret i Stockholm”, *Svenska Läkaresällskapets Handlingar*, vol. VII (1851), s. 96–160.

Wistrand, Alfred Hilarion, *Helsovårdslära med särskild hänsyn till nyfödda och späda barn* (Stockholm: Norstedt, 1871)